

Les connexions de la intel·lectualitat castellanenca de la República amb Barcelona

*Català rabut,
fill de Barcelona,
que per dos quinzets
te fan ballar la mona.*

Cançó infantil

*Retorne a tu, principi de la còlera,
castell que avança, collites de ràbia,
aspres cordell, idioma que pugna,
fosca esplendor, d'anterior idea
cova i balcó i campanar que vola,
ala i rastell, amor en batallons,
umbilical cordó de Catalunya...*

Vicent Andrés Estellés,
«Castelló de la Plana»

Si la veu de la cultura popular i la de la lírica culta són autoritats suficients —així, els dos textos poètics precedents, procedents dels anys seixanta del segle passat; i el segon (Andrés Estellés, 1996, 676), per cert, coetani d'altres testimonis en prosa de Josep Pla i de Joan Fuster—, l'examen del lloc històric de la ciutat de Castelló de la Plana no pot sinó començar per la verificació *more litterario* d'una constatació: la importància de les relacions culturals i literàries de la ciutat i el seu *hinterland* comarcal i provincial amb Barcelona, com a ciutat i com a capital de Catalunya. Aquestes relacions, que van fructificar durant el primer terç del segle xx, i sobretot durant el període de la Segona República, implicaven, és clar, un rerefons econòmic i social complex: la ubicació territorial de les comarques castellanenques, com un esglaó central del *continuum* de l'anomenat «corredor mediterrani»; l'emigració —especialment, dels Ports i el Maestrat— a Barcelona i les grans poblacions del Barcelonès i del Vallès; la vinculació secular de la Plana i el Maestrat amb l'Aragó i les terres de l'Ebre; i, sobretot, la dual dependència política, econòmica i cultural valenciana —especialment, en la fase de modernització

de principis del segle xx— dels dos centres hispànics contemporanis: Barcelona i Madrid, especialment durant el primer terç del segle xx (Meseguer, 2003, 245-323, i Meseguer i Palomero, 2007).

Respecte de la presència castellenca a Barcelona, no resulta balder de remarcar precedents rellevants de la vinculació amb la llengua i la literatura. Així, és el cas del bisbe Josep Climent, d'indubtable influència en les reformes de la Barcelona de mitjan segle XVIII, que no abandonà la diòcesi sinó per al seu darrer retir al Castelló nadiu. A més d'altres aspectes, la seva acció pastoral implicà sempre una consciència moderna de la unitat cultural i lingüística de l'herència de la Corona d'Aragó, com revela un molt citat fragment d'un sermó, predicat el tercer diumenge d'advent de l'any 1766 a la catedral de Barcelona (Meseguer, 2003, 230). Tot i semblar genèrica la referència del prelat, l'època contemporània ha demostrat que bona part de les efusions sobre el veïnatge nacional entre el País Valencià i Catalunya procedeixen de testimonis de les comarques castellenques.

Pel que fa als estudis lingüístics, l'obra lexicogràfica del traiguerí Pere Labèrnia, realitzada a Barcelona, era reivindicada com a contribució d'un «illustre fill de la província de Castelló» pel bibliotecari castellenenc Josep Ribelles Comín, tot just mentre aquest es trobava inventariant la biblioteca de Marià Aguiló, en un breu estudi aparegut de primer a la *Revista de Bibliografia Catalana*,¹ després en la Tipografia L'Avenç (1905) i finalment dins una «Biblioteca Valenciana Popular» (1914), per ell impulsada a Barcelona. És aquest el context en què el mateix Ribelles Comín compilà la que encara ara és la més àmplia bibliografia de la cultura literària valenciana: la *Bibliografia de la lengua valenciana*.² I precisament, el mateix 1905, també en *L'Avenç*, per gestions seves, hi aparegueren unes *Escenes castellenques*, reproducció, amb alguns aclariments ortogràfics, del volum de narracions breus de Salvador Guinot *Capolls mustigats* (1900), autèntic inici de l'«escola castellenca» de la primera part del segle xx, és a dir, de la participació creixent d'aquestes terres en la Renaixença (i, per cert, un any després que l'editorial Henrich publicqués la novel·la en castellà *Doña Abulia* (1904), de Ricardo Carreras, amic íntim de Guinot, i en la qual alguns personatges representen la important presència catalana a Castelló de la Plana des de mitjan segle XIX).

D'altra banda, a més de la datació d'aquesta connexió filològica i literària contemporània, algunes figures de la Renaixença tenen presència notable en la societat castellenca; així, Víctor Balaguer, per les seves relacions amb Ayguals d'Izco, «confident» de la poetessa castellenca Amalia Fenollosa, casada amb Josep Mañé i Flaquer; o més encara, Anselm Clavé, durant una breu temporada de la Primera República governador de la província de Castelló, on deixà una

1. Núm. 6 (1903), p. 87-115.

2. 5 v., 1915-1980.

empremta remarcable en el republicanisme castellonenc: basta la consideració de les actuacions dels Cors de Clavé a la ciutat, els anys 1902 o 1910, amb vibrants reaccions polítiques; i també Àngel Guimerà, repetidament representat amb èxit a la ciutat (de vegades, en català) per les companyies Xirgu-Borràs i Portes, i honorat l'any 1920 amb un emotiu homenatge i la dedicació d'un carrer (Meseguer, 2003, 309).

En tot cas, la creixent vinculació literària no s'entén sense una persistent relació política, sobretot des de les files del valencianisme castellonenc, amb una evolució plena de contrastos, que es poden exemplificar en la línia editorial de la publicació *Veü de la Plana* (1916). D'una banda, una consciència d'autonomia valencianista, basada en la idea de germanor, i no de dependència de Catalunya, defensada amb aspror per Gaetà Huguet Breva, la màxima figura del valencianisme de l'època;³ i, de l'altra, la recuperació dels vincles d'unitat en la modernitat —tant des de perspectives polítiques tradicionalistes com progressistes—, que duren a la màxima expressió la generació implicada en la Societat Castellonenca de Cultura: Salvador Guinot, Àngel Sánchez Gozalbo i les figures que s'hi relacionen, com Carles Salvador o Gaetà Huguet Segarra. Un moment expressiu d'aquesta dualitat és, per exemple, el míting fundacional de la recentment creada Unió Valencianista, celebrat al Teatre Principal de la ciutat el 18 de gener del 1918.⁴ El míting comptava amb la presència dels membres de la Lliga Catalana Jaume Bofill, Santiago Rusiñol i altres, i Lluís Lúcia i Ignasi Villalonga, ambdós vinguts des de València però d'origen o vinculació castellonenca. Va haver de ser suspès després d'unes cridòries de «¡Que hablen en castellano!», «¡Que hablen en español!» i crits semblants, i enmig del cant de *La Marsellesa*, com a reacció de cert republicanisme local enfront del regionalisme.

En tot cas, a més de la persistència de la rellevància de la relació amb els cercles filològics i literaris barcelonins, alguns polítics castellonencs rellevants en el període republicà i dels anys de la guerra d'Espanya expressen aquell rerefons de veïnatge: així, el dirigent anarquista Josep Peirats, emigrat de la Vall d'Uixó a l'Hospitalet; o el dirigent comunista Artur Perucho (nascut a Borriana), un dels periodistes i escriptors més importants de la generació de la República, que des de Barcelona exerceix una «corresponsalia» cultural de les terres valencianes, compaginant creació literària i anàlisi política (així, publica *Ícar o la impotència* i *Catalunya sota la dictadura* un mateix any, el 1930), abans d'afiliar-se al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) (i esdevenir director de *Treball* durant la guerra i participar en la campanya contra el Partit Obrer d'Unificació Marxista [POUM]).

3. Vegeu, per exemple, *Veü de la Plana*, núm. 27 (21 octubre 1916), contra el «xauvinisme català».

4. Vegeu *Heraldo de Castellón* (19 gener 1918).

De tota manera, per damunt del rerefons polític general, és l'emigració econòmica, especialment després de la Primera Guerra Mundial, la que determina l'amplitud i el caràcter de les relacions de les terres valencianes septentrionals amb l'àrea de Barcelona. Una emigració, encara no estudiada amb deteniment, que féu constituir, entre altres institucions benèfiques o solidàries, un puixant Ateneu Castellonenc a Barcelona el 1927, que va acollir notables activitats dels literats i artistes valencians a Catalunya. Basta que assenyalem la Festa de Poesia Valenciana, celebrada a la Sala Parés el 24 de gener del 1929: el parlament final de l'acte, a càrrec d'Artur Perucho, es referí explícitament a l'acceptació de la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans per part dels escriptors valencians.

La vitalitat social de la presència castellanenca a Barcelona encara es demostra més feafentment en el camp del teatre popular, amb companyies, locals i públic fidel i nombrós. Així, les estrenes i publicacions del mestre vinarossenc Joan Manuel Borràs Jarque, com *Amich de debò*, estrenada amb música de Josep Parera al Col·legi Sant Lluís de Sants el 1908; o *L'hermita enrunada* (1910), estrenada el 1917 al Círcol Moral Instructiu d'Hostafrancs, i després, per cert, reescrita en «valencià» amb el títol *L'ermita assolada* (1919); o les de tres títols del sainetista castellanenc Vicent Breva: *Il·lusions d'un soldat* (als teatres Comedia i del Centre Regional de València, el 1916), *Tots estem per la perra* (a La Unió d'Hostafranchs, el 1919), o *Anem a la Madalena* (al teatret El Túria, el 1930).

En tot cas, les personalitats implicades en la vinculació cultural entre Barcelona i les terres valencianes septentrionals abracen tots els sectors —en termes d'exportació i d'importació, d'aportació i d'aprenentatge— de l'activitat intel·lectual i literària. Així, pel que fa a l'erudició, s'ha citat adés l'activitat del bibliotecari i publicista Josep Ribelles Comín, funcionari de la Diputació de Barcelona entre el 1905 i el 1932; per exemple, col·laborant a posar les bases de la Biblioteca de Catalunya, o impulsant una Biblioteca Valenciana Popular. El clero il·lustrat és un grup d'erudits i estudiosos decisiu, especialment el pertanyent a la diòcesi de Tortosa (la qual, com és sabut, fins a l'any 1960 s'estenia fins a Almenara), ciutat amb la qual els clergues afeccionats a la historiografia, la literatura o la llengua compartiren la vinculació a la capitalitat cultural barcelonina; per exemple, l'obra de mossèn Manuel Betí, ja des de les seves primeres publicacions: així, en la publicació d'un còdex morellà del *xiv*⁵ es refereix i s'afegeix a una campanya promoguda per l'Institut d'Estudis Catalans de publicació de documentació religiosa i profana medieval.

En dos camps, el lexicogràfic i el literari, destaca l'obra ingent de mossèn Joaquim Garcia Girona. Com Salvador Guinot, va ser, des del principi, col·laborador de l'obra del *Diccionari de la Llengua Catalana* impulsada per mossèn Alcover:

5. *Revista de Castellón*, núm. 21 (15 gener 1913).

així, el 1907, li trameté tres mil tres-centes fitxes de mots; participà al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el 1906; i, després, deixà dues obres majors de la cultura castellanenca de la seva època: un *Vocabulari del Maestrat*,⁶ màxima contribució lexicogràfica al cabal de la llengua, i el llarg poema *Seidia* (1920, iniciat dotze anys abans), que presentava en una carta (26 d'octubre de 1920) a Lluís Nicolau d'Olwer, des del Seminari de Còrdova, com a «cosa escrita ab cert aire i imitació d'epopeia, empero popular, per a nostra gent del Maestrat i de la Plana de Castelló. M'hai esforçat, no obstant, en dar-li escalfor patriòtica, i de germanor a nostra germana major Catalunya».

De tota manera, la modernització de la societat a principis del xx va ampliar a tots els àmbits de la ciència i de les arts l'atractiu de la Barcelona cosmopolita i europeista. A la Universitat i a altres centres —o, fins i tot, amb mecenes particulars— es formen, per exemple, alguns arquitectes castellanencs importants, fins al punt que el Modernisme i els corrents afins afaïçonaran al llarg de la primera meitat del segle tota classe de projectes i edificacions públiques i privades de les ciutats de la costa castellanenca; fins al punt, per exemple, que l'eximi Francesc Tomàs Traver va imitar l'edifici central de la Universitat (d'Elies Rogent) en el disseny de l'Institut de Segon Ensenyament de Castelló de la Plana, centre decisiu de l'educació i la cultura contemporània de les comarques castellanenques.

Als centres de formació (la Llotja del Cànem i altres) i als cenacles artístics noucentistes o d'avantguarda (assistint a exposicions, tertúlies o conferències on convingués: al Cercle de Sant Lluch, a Can Dalmau, a les Galeries Laietanes), s'hi van formar o hi van exposar les seves obres juvenils Josep Ortells, Rafael Sanchis Yago, Vicent Renau o Joan Baptista Porcar. Aquest darrer, com es pot comprovar a les seves memòries *Trencs, moradures i verduncs* (1974), amb el mecenatge de la família Valls, descobreix i fonamenta la seva inspiració bàsica en el modernisme historicista i el mediterranisme (per exemple, en el seu grup *Gentil i les fades*, inspirat en el *Canigó*).

Pel que fa a la música, la vinculació artística barcelonina també explica part dels darrers anys de la biografia del més gran músic valencià del segle xx, el guitarrista i compositor Francesc Tàrraga, nascut a Vila-real, format a Castelló (icona bàsica, com Clavé, de l'imaginari liberal i republicà local) i que havia excel·lit en una trajectòria d'internacionalització del repertori concertístic de la guitarra. D'altra banda, el musicòleg castellanenc mossèn Vicent Ripollés va mantenir una estreta relació amb Felip Pedrell (expressada en un copiós epistolari), que va reeixir en publicacions com *El villancico i la cantata del segle xviii a València* (Barcelona, 1935). I, quant a la composició, entre els alumnes d'harmonia del mestre Enric Morera figura Vicent Asència, futur mestre i marit de la compositora Matilde

6. Parcialment publicat el 1922 (Gimeno, 1998).

Salvador, i membre de l'esplèndida generació de compositors valencians anomenada Grup dels Cinc. No són alienes a aquests nexes d'unió anècdotes com l'actuació de la Banda Municipal de Barcelona, dirigida per Joan Lamotte de Griñón, davant de l'Obelisc liberal del passeig de Ribalta, on interpretà *La Santa Espina...* l'any 1928.

Al costat de la modernització de les arts, en la configuració de la cultura i l'educació contemporànies, és potser el conreu de la ciència l'indicador més rellevant. Dins el panorama espanyol, si bé Madrid centralitzava els doctorats i centres de recerca estatals (i en la Institución Libre de Enseñanza i l'Instituto Escuela participen en aquells anys alguns científics castellonencs, com Federico Alicart, José Royo o Vicent Sos Baynat), bona part de les famílies castellonenques enviaven els fills a Barcelona a fer-hi els estudis universitaris; o, ja funcionaris o de professions liberals, s'hi establien. Algunes especialitats revelen així personalitats d'un relleu molt important dins la societat castellonenca; com a mostra, el metge Àngel Sánchez Gozalbo (autèntica ànima des del 1920 de la Societat Castellonenca de Cultura, curador de les seves edicions i responsable directe de l'adopció des del principi de la normativa fabriana), al costat d'altres metges literats o nacionalistes, que convé no oblidar, com el poeta Maximià Alloza o Miquel Penya, vinculat al catalanisme i exiliat a Mèxic després de la derrota a la guerra d'Espanya; o bé els farmacèutics, com Enric Ribés, escriptor popularista celebrat, o Manuel Calduch, alumne i amic de Pius Font i Quer i autor d'una monografia sobre plantes vasculares a les Columbretes, per a l'Institut d'Estudis Catalans.

Entre els professors castellonencs a la Universitat de Barcelona d'aquells anys cal esmentar el catedràtic de Cristal·lografia Francisco Pardillo (entre el 1912 i el 1954), autor de nombrosos treballs de l'especialitat, entre els quals l'opuscle *Dades per a la mineralogia de Catalunya* (1924), publicat pel Museu de Ciències Naturals, del qual era conservador de geologia; o el catedràtic d'Estètica i prolífic autor de manuals i estudis Francesc Pérez Dolz, autor als anys vint d'alguns *librettos* en castellà per a obres estrenades al Liceu i de la peça policíaca *Nit de boira* (1928), en col·laboració amb Antoni de Gimbernat. I, entre els professionals de les ciències socials, cal citar el notari erudit de la Vall d'Uixó, Honori Garcia, destinat a mitjan decenni dels trenta a Vic, des d'on participà en la fundació del Patronat d'Estudis Ausonencs i en l'ordenació dels arxius notariaus de Vic i Barcelona; i, sobretot, empeltà en el seu fill, l'estudiós Arcadi Garcia Sanz (membre després de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres), un rigorós amor a la història en tots els seus aspectes, manifestat en obres d'alt valor nacional, com la recentment conculsa edició dels Furs de València (en col·laboració amb el romanista castellonenc Germà Colón).

De tots els estudiosos d'aquells anys, és segurament l'arqueòleg Francesc Esteve, alumne i col·laborador de Pere Bosch Gimpera, i participant en tota mena

de recerques d'aquells anys, qui ha deixat un retrat més ampli, rigorós i atractiu de la decisiva participació de la Barcelona dels vint i els trenta en la modernització de la cultura. Val la pena llegir els tres volums publicats de les seves memòries, per a comprendre aquell període: *A l'entorn de les aigües lluminoses* (1985), report del creuer universitari del 1933 pel Mediterrani; *El goig de créixer* (1996), testimoni de la formació universitària a Barcelona i a Madrid; i *En la claror de l'alba* (2003), crònica de l'arribada a la ciutat, del descobriment de la metròpoli mediterrània i de la vida quotidiana i el magisteri de les seves institucions, com —en el seu cas— la Universitat i l'Institut d'Estudis Catalans, durant la dictadura de Primo de Rivera.

Un altre camp complementari d'aquest procés de vinculació a l'ambient de la Barcelona noucentista és la renovació pedagògica, ja que, entre els sectors que més van fer per la inclusió de la llengua en l'agenda de la modernització, destaquen alguns mestres valencianistes que comencen a exercir en aquells anys, sobretot a les escoles rurals. Entre ells cal citar l'incansable estudiós i literat Carles Salvador, durant anys mestre a Benassal (Alt Maestrat), i Enric Soler Godes, destinat a escoles dels ports de Morella i a Sant Joan de Moró. Sense la connexió d'aquests nuclis pedagògics amb l'Escola d'Estiu de Barcelona (complementària, a ulls dels joves mestres, de les propostes de la Institución Libre de Enseñanza), senzillament no hi hauria hagut socialització de la llengua en el sentit en què ells la impulsaren: al costat de l'escola activa, laica, moderna i arrelada al medi social i natural. És així com s'explica l'aplicació de les tècniques de Freinet al medi rural, alhora que les doctrines de Pestalozzi, Decroly o Piaget, i, en general, els intents d'ensenyament bilingüe arriben a aclimatar-se en terres valencianes, sobretot després de la signatura de les bases ortogràfiques a Castelló de la Plana el desembre del 1932. Entre les edicions de les escoles d'estiu amb assistència d'aquells mestres, es poden citar la del 1930, sobre l'escola activa; la del 1934, sobre l'escola unificada; i la del 1935, monogràfica sobre el mètode Decroly.⁷ El seu director, Alexandre Galí, i altres mestres fonamentals, com Artur Martorell, són en aquells anys autors de treballs sobre la llengua a l'escola que seguiran fil per randa els renovadors valencians. A la del 1936, hi havia de professors i conferenciants, entre molts altres, Pompeu Fabra, Carles Riba, Antoni Rovira i Virgili, Pau Vila o Carles Pi i Sunyer. Allí van sentir la primera notícia de la guerra d'Espanya. Per això, l'accent valencianista castellanenc, el solia resumir amb humor Enric Soler i Godes, referint-se al lloc que ocupa Castelló dins la societat valenciana, amb una divertida expressió: «Podríem dir que Catalunya arriba fins Almenara».

Dins el camp literari, l'obra del màxim poeta castellanenc, Bernat Artola, es vincula del tot en aquells anys als seus estudis —i fins i tot el seu servei militar—

7. Vegeu els programes i altres documents a *Escola d'Estiu 1914-1936*, 1983.

a la Universitat de Barcelona, on estudia i es relaciona amb Manuel de Montoliu, Lluís Nicolau d'Olwer i l'ambient de les tertúlies i activitats de tot ordre. La seva poesia juvenil revela un «programa implícit» de modernització, per exemple, amb la imitació d'Ausiàs March en *Elegies* (1928), acompanyat d'una faixeta de Lluís Nicolau d'Olwer, i elogiat per Manuel de Montoliu en el seu *Breviari crític*; o els primers poemes de *Terra* (1935), explícitament dedicats i deutors de Riba, de Sagarra, de Carner, de López Picó, etc. I, sobretot, com arran de la seva mort, el 1958, assenyalava el mateix Montoliu,⁸ a Barcelona Artola «se contagiò de mi entusiasmo por Lessing y Herder, Goethe y Schiller, Novalis y Hölderlin, los hermanos Schlegel y los Humboldt». Dit altrament: el programa noucentista renovador dels estudis de catalanística s'havia estès al nucli de la nova literatura valenciana. I, de fet, d'Artola mateix, se n'inclouen set poemes en l'*Antologia general de la poesia catalana* (1936), de M. de Riquer, J. M. Miquel i Vergés i J. Teixidor.

Són anys, en definitiva, en què la nova literatura escrita a Castelló sol ser rebuda a Barcelona de manera immediata. Per exemple, només en el període 1929-1932, *La Publicitat* acull crítiques (moltes vegades, de col·laboradors de la terra) d'obres de Lluís Sales Boli, Artur Perucho, Àngel Sánchez Gozalbo, Carles Salvador, Francesc Almela i Vives, Lluís Revest, Enric Soler Godes o Josep Pascual i Tirado. O siga: pràcticament totes les obres castellonenques de l'època. I no precisament de manera protocol·lària o superficial. Per exemple, arran de la publicació de *La llengua valenciana* (1930), de Lluís Revest, expressiva de la «doctrina» de la Societat Castellonenca de Cultura, se succeeixen crítiques de Jordi Rubió o Ramon Aramon —a *Estudis Universitaris Catalans* i *La Paraula Cristiana*, respectivament—, sobretot per la crítica que l'erudit valencià feia del perill del predomini del barceloní en les concepcions dominants sobre les bases de la normativa del català (Climent, 2007, 94s)

I són aquells autors —i pocs d'altres, certament— els qui garanteixen l'aprofitament a Castelló de la Plana de la col·lecció «Els Nostres Clàssics», o de les obres de les noves generacions, o de les publicacions periòdiques; i els qui acullen i col·laboren amb els estudiosos de la llengua i la literatura en visita de recerca o germanor per les terres valencianes. Això es pot comprovar, per exemple, en el report de la missió per les comarques de Castelló de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya,⁹ o en l'epistolari i les quatre visites de mossèn Alcover a les terres castellonenques (Perea, 2005), o en les referències de les visites a la Societat Castellonenca de Cultura de delegacions de l'IEC, com la del 1935, formada per Pompeu Fabra, Ramon Aramon, Josep Maria de Casacuberta i Joan Coromines; o, precisament, en la nota final de Coromines mateix en el «Prefaci» del *Diccionari eti-*

8. A la revista castellonenca *Mijares*, núm. 16-17 (1959).

9. Vegeu Just i Roma (1927), p. 11-83.

mològic i complementari de la llengua catalana:¹⁰ «I cal un esment especial, pel valor extraordinari de les coses que ens han fornit, dels Moll (pare i filla) a Mallorca, Àngel Sánchez Gozalbo a Castelló de la Plana, i els reverends Antoni Llorens, Manuel Milian i Boix, Julià Pascual i Pagès i Lluís Serdà i Prat, per llurs grosses aportacions dels arxius de Solsona, Morella, Camprodon i la Seu d'Urgell [...]».

I, certament, el nucli intel·lectual citat és —amb l'afegit notable d'alguns altres valencianistes castellanencs— l'impulsor de la signatura de les bases ortogràfiques del 1932. Com és sabut, la Societat Castellonenca de Cultura, fundada l'any 1919, heretava una acceptació explícita del nom de la «llengua catalana», compatible amb el propi de «valencià» i de «llengua valenciana», formulació ja expressada, per exemple, per Salvador Guinot el 1902 a la revista local *Ayer y Hoy*, i per Ribelles Comín al principi de la *Bibliografía de la lengua valenciana*. Al *Boletín* que comença a publicar-se el 1920 i a les obres de col·leccions literàries i erudites, el corrector habitual, Àngel Sánchez Gozalbo, utilitza ja *in nuce* la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans. I, en general, s'instaura a Castelló una general compatibilitat, una coexistència absoluta entre la valencianitat originària i la germanor entre les terres de parla catalana, sense intromissió d'adscripcions polítiques: això sí, amb una riquesa de matisos en aquella idea de societat oberta, de societat pont.¹¹ Així, en el llibre «doctrinal» redactat per Lluís Revest, *La llengua valenciana* (1930), i, sobretot, en les declaracions «oficials» o editorials de la Societat, aparegudes en el *Boletín* dels anys 1920, 1930, 1932 i 1933, referides a les propostes, les necessitats i les característiques de la normativa adient al País Valencià, sense escarafalls i amb discreció, s'assenyala sempre aquella compatibilitat imprescindible. D'on podia procedir aquesta garantia per als valencians i per a la llengua, sinó de la xarxa de relacions culturals teixida en les primeres dècades del segle xx entre les comarques castellanenques i els centres urbans, sobretot Barcelona?

És, en tot cas, aquesta complexa i ferma xarxa de relacions i d'interaccions científiques, artístiques, pedagògiques i literàries, la que dibuixa la posició de Castelló dins la cultura valenciana en el moment històric decisiu per a la superació del localisme i per a la integració als processos de modernització general: no la de la mera dependència perifèrica de la nacionalització espanyola (Archilés, 2002), sinó la d'una participació mitjancera, transaccional, oberta i no localista, en la vinculació entre les capitals del sud i del nord de les terres de parla catalana, com un dels eixos decisius de la modernitat. La continuïtat, la permanència d'aquest eix en particular, es pot percebre en les dècades posteriors i fins a l'actualitat —a través de les obres i personalitats de les comarques valencianes septentrionals, com Germà Colón, Matilde Salvador, Alfred Giner, Joan Francesc Mira, Vicent Pitarch, Carles

10. Vegeu vol. I, 1980, p. XII.

11. Vegeu en general els textos compilats per Pitarch (2002).

Santos...—, però, certament, no és encara arribat el moment d'oblidar l'època històrica, interrompuda —només tres anys i mig després de la signatura de les *Normes* del 32 a Castelló de la Plana— per una guerra terrible i una ominosa dictadura. De fet, resulta imprescindible lluitar contra la frontera —econòmica, política, cultural i lingüística— que a la «ciutat de les *Normes*» es pretén instaurar o mantenir, contrària a la història, la llengua, el vell país i la nova Europa.

LLUÍS MESEGUER PALLARÉS
Universitat Jaume I
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Acadèmia Valenciana de la Llengua

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANDRÉS ESTELLÉS, Vicent (1996). *Mural del País Valencià*. València: Tres i Quatre. 3 v.
- ARCHILÉS, Ferran (2002). *Parlar en nom del poble*. Castelló de la Plana: Ajuntament de Castelló.
- CLIMENT, Josep Daniel (2007). *Les Normes de Castelló. L'interès per la llengua dels valencians al segle xx*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- Escola d'Estiu 1914-1936* (1983). Barcelona: Diputació de Barcelona.
- GIMENO, Lluís (1998). *De lexicografia valenciana. Estudi del Vocabulari del Maestrat de Joaquim Garcia Girona*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JUST, Joan; ROMA, Josep (1998). «Memòria de la missió de recerca de cançons i músiques populars realitzada per Joan Just i Josep Roma per terres de Castelló de l'11 de juliol al 1r. de setembre de 1927, per comanda de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya». A: *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. Vol. VIII: *Memòries de missions de recerca*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 11-83.
- MESEGUER, Lluís (2003). *Castelló literari*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I: Diputació de Castelló.
- MESEGUER, Lluís; PALOMERO, Josep [cur.] (2007). *Els escriptors castellonencs del primer terç del segle xx i les Normes de Castelló*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- PEREA, Maria Pilar (2005). «Un aplec de dades sobre el parlar de Castelló de la Plana». *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXXI, p. 731-768.
- PITARCH, Vicent (2002). *Les Normes de Castelló. Textos i contextos*. Castelló de la Plana: Ajuntament de Castelló.
- RIBELLES COMÍN, Josep (1914). *Estudi bio-bibliogràfic sobre l'illustre fill de la província de Castelló en Pere Labèrnia i Esteller*. Barcelona: Impremta Catalonia. (Biblioteca Valenciana Popular)